

СЛИКОВНО-ВИЗУЕЛНА СИМБОЛИКА У ОДАБРАНИМ ИЛУСТРАТИВНИМ ПРИЛОЗИМА АРАТОВИХ ПОЈАВА (ФЕНОМЕНА)

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет у Косовској Митровици, Србија
E-mail: nikolacvetkovic7@hotmail.com

Резиме: После указивања на краћи дводелни увод, одређује се дидактичност песама, а онда се, по насловима, указује на делове књиге. У средишту наше пажње је естетски привлачна визуелна симболика и иконографија у неколико одабраних илустративних прилога Аратових *Појава (Феномена)*, уз разматрање мајсторски дочараних васионских ентитета: сунчевих зракова, полумесеца, вишекраких звезда, те појединих сазвежђа, као и спирално увијене змије, лозове гранчице са гроздом, уз компарацију са сличним симболичко-знаковним појавама на српском средњовековном кованом новцу (динар краља Милутина, из збирке Сергија Димитријевића). Поред тога, скреће се пажња на грчко-римске јунаке, митолошке ликове и појаве у новчарству.

Кључне речи: Астрономија у култури, Арат из Сола, визуелна симболика, вишекраке звезде, новчарство, српска средњовековна нумизматика

Стваралачки „двојац“ Александра Бајић и Милан С. Димитријевић све је креативније присутан у области археоастрономије, пресократовске филозофије античке астрономије и етноастрономских истраживања. Драгоцено су обогатили нашу науку и културу, најпре преводом и стручном обрадом Овидијевих *Фаста*¹, а само годину дана касније, док се такоређи још није осушило мастило на посвети,² и преводом и припремом *Појава*

¹ Овидије, *Фаста*, превели и обрадили Александра Бајић и Милан С. Димитријевић, Влашићи, Београд, 2016.

² Посвета гласи: „Као ђак Класичне гимназије упознао сам се са светом антике, а љубав према нумизматици, посебно римској збирци мога оца, знатно ме је приближила старом Риму, што се може разумети, поготову у илустрованим

(Феномена) Арата из Сола³. Ови аутори дају видан допринос поменутиим научно-истраживачким областима и својим студиозним и темељним остварењима, доносе нова сазнања и открића.

Александра Бајић ревносно проучава наше разнолико археолошко и етно наслеђе; надахнуто пише о драгоценостима Лепенског вира⁴, приступајући интердисциплинарно аутентичним изворима. При том, на оригиналан начин користи модеран методолошки приступ и рачунарску технику, уз одговарајућа теренска испитивања и провере. Као и њен коаутор М. С. Димитријевић, Бајићева стваралачки дела у неколико различитих области: посебно је занима стара словенска народна култура, религија и митологија⁵; потом келтско-словенско наслеђе и паралеле⁶, календар предака⁷, те богови и богиње старих словена⁸, о којима је писао и Веселин Чајкановић⁹.

Милан С. Димитријевић је знаменити астроном, физичар, песник, зналац српске средњовековне нумизматике¹⁰, историчар природних наука, византијске и грчке филозофије, преводилац, врли организатор више од двадесет научних скупова и конференција и неуморни друштвени посленик (Савезни министар за науку, технологију и развој). У више различитих научних области остварио је сам колико и један животно-делатни институт. Српској астрономији додао је нову научну област: теоријско проучавање облика линија у звезданим спектрима; а у сарадњи са А. А. Михајловим, истраживање утицаја атомских и молекуларних сударних процеса на оптичке карактеристике звезданих атмосфера. Уз то, још пре почетка новог миленијума, креативно се бави астроинформатиком и базама података (о чему смо раније писали, наводећи одговарајуће библиографске јединице¹¹).

деловима књиге; а астрономија, моја вечна и трајна љубав, драгоценост је помогла да се астрономски делови ове књиге боље прикажу“.

³ Арат из Сола, *Појаве (Феномени)*, превели и припремили Александра Бајић и Милан С. Димитријевић, Влашићи, Београд, 2017.

⁴ А. Бајић, Х. Павловић, *Сунце Лепенског вира*, Друштво „Влашићи“, Београд, 2015.

⁵ А. Бајић, *Перун или Марко Краљевић, прилози за Митску биографију Перуна бога грома*, Пешић и синови, Београд, 2014.

⁶ А. Бајић, *Келтско-словенске паралеле 1*, Пешић и синови, Београд, 2010; *Келтско-словенске паралеле 2*, Пешић и синови, Београд, 2011.

⁷ А. Бајић, Д. Јацановић, *Календар предака: врзино коло на Боговом гумну*, Пешић и синови, Београд, 2012.

⁸ А. Бајић, *Богови старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2008; *Велика богиња старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2007.

⁹ В. Чајкановић, *О врховном богу у старој српској религији*, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Београд, 1994.

¹⁰ М. С. Димитријевић је приредио неколико томова нумизматичких дела Сергија Димитријевића, као што су *Проблеми српске средњовековне нумизматике*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006; *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, 2006.

¹¹ Н. Цветковић, *Ликовно-визуелна симболика у значајнијим илустративним прилозима у српском издању Овидијевих „Фаста“ – Зборник радова конференције*

У новије доба, посебна преокупација су му археоастрономија и астрономија у култури где даје стваралачке подстицаје бројним ауторима, укључујући и даровите песнике. Захваљујући све плоднијој сарадњи са Александром Бајић, сада је, по први пут, пред читаоцима на српском језику Аратово дело *Појаве (Феномени)*. Ова обимна дидактичка песма може бити занимљива не само стручњацима, већ и свима које привлачи археоастрономија, античка митологија, литература и слојевита и вишезначна симболика којом је ова књига прожета, на част онима који су је превели и узорно ликовно-визуелно припремили.

У краћем дводелном уводу се указује да је Аратово дело *Појаве (Phaenomena)*¹² настало око 270. године старе ере¹³. И ту се истиче да је то *дидактичка песма* која је, по нашем мишљењу, настала са циљем да пренесе одређено знање у имагинативном облику, те да упути на практичне савете и искуства у вези астрономских и метеоролошких појава. Као дидактичка творевина унеколико се разликује од оних миметичких остварења насталих да понуде искључиво уметничко-поетско задовољство. Међутим, она није лишена и извесних песничких вредности, фикционалности и маштовитости, па је радо читана и превођена у хеленистичкој и римској епохи.

У овом Аратову делу доста често се призива Зевс, свемоћни господар богова и људи¹⁴ и уређивач васцелог света, уз „тврђе о божанском пореклу небеског устројства“. Преводиоци и обрађивачи у *Уводу* истичу да је то примарно и у основи астрономско остварење, нарочито у првом делу, где се описују звезде и сазвежђа северног дела неба, поетски, на десетак страна обрађују: *Сазвежђа јужно од еклиптике*, затим, *Пет планета*, *Кругови небеске сфере* и *Изласци сазвежђа*; други део пак, *Знаци за прогнозу времена*, обрађује и захвата атмосферска догађања, метеоролошка знања и веровања.

У одељку *О песнику и звездама* указује се на поводе и разлоге за превођење овог Аратовог дела.

Претпоследњи, најобимнији и ликовно најзанимљивији одељак ове корисне књиге чини *Аратов каталог звезда и сазвежђа*¹⁵. У поднаслову је означено („По редоследу како се појављују у тексту“). И одмах у почетку се

Развој астрономије код Срба IX, Београд, 2018, стр. 655-663. Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 17.

¹² Арат из Сола, *Појаве (феномени)*, превели и припремили Александра Бајић и Милан Димитријевић, Влашићи, Београд, 2017.

¹³ Напоменимо да је ово једино сачувано Аратово дело; а зна се за постојање још неколико и то само на основу белешки и записа других аутора.

¹⁴ Према неким реченицама симбола Зевс оличава *владавину духа*. Мирче Елијаде пак сматра да је он *архетип главе патријархалне породице*.

За Хомера Зевс је бог светлости и као такав суверени *отац богова и људи*.- Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Накладни завод, Загреб, 1987, стр.788.

¹⁵ Исто, стр. 99-136.

обазриво указује да се понуђени списак само условно може назвати каталогом¹⁶ пошто не садржи мере сазвежђа ни попис њихових звезда са потребним подацима.

На денару на сл. 1 (слика бр. 53, стр. 100) искованом од монетара Луција Лукреција Триа 76. пре н.е. у Риму, на аверсу је Сунце (Сол), са допадљивом круном која има шест кракова што се пружају слично зрацима, полазећи из једног средишта у разним правцима. Зраци симболички оличавају „власи бога сунца“ и божанску наклоност; а могу да представљају и соларне *вратнице*¹⁷. Уз то, они су и симболи спиритуализације, код Виктора Игоа, на пример, узлета, међупланетарних вибрација, те веза између неба и земље¹⁸. Круна је опет знак суверености, достојанства, посвећења. Зрачна круна, на поменутом аверсу римског денара, означава енергију, и моћ што су „садржане у глави, која је сматрана боравиштем животне душе“, атрибут је богова сунца, чији полуколут указује на натприродност и светаштво; а изоштрени шиљци круне су пак сунчеви зраци¹⁹.

¹⁶ У астрономији каталог је систематски попис, списак звезда (небеских тела) према положају који заузимају на небу, са важнијим особинама и карактеристикама. У енциклопедијској литератури се истиче да каталози служе како би се помоћу њих означио положај за одређену епоху и кретање, где се звезда (небеско тело) налази на небеској сфери, односно дају се важније значајке, „према врсти и намени каталога, као на пример привидна величина и паралакса, тј. даљина дотичног тела“. – *Мала енциклопедија Просвете*, - *Општа енциклопедија*, 1. Издавачко предузеће *Просвета*, Београд, 1959, стр. 627.

Најстарији астрономски каталози прављени су још у сумерско вавилонској цивилизацији. А најстарији Хеленистички, за који се зна, начинили су Аристил и Тимохарис, у Александрији.

¹⁷ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*. Нолит, Београд, 2004, стр. 200.

¹⁸ Поред земље, воде и ватре, зрак је према извесној традиционалној космогонији, „један од четири елемената“. Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, снџ, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, стр. 808-809.

¹⁹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 80.

Слика 1.

Број шест код кракова/зрака на круни може да означава хармонију, равнотежу, довршеност, па и складне законе космоса; а према Филону, „најпроизводнији је од свих бројева“²⁰. Зракаста круна уз то симболизује светлосну еманацију, што узраста и шири се из средишта сунца, свеца, полубога, на све околу, али и међупланетарне вибрације, те пут којим се успоставља веза између неба и земље²¹. Истовремено то је и библијски број стварања, у улози посредника „између принципа и објаве“²².

На реверсу поменутог денара (3.78 гр) налази се лепо визуелно уобличен полумесец, са мало необичним крацима усмереним на горе; поред тога окружен је са седам прикладно распоређених звезда (Полумесец је оличење лунарне небеске царице). Унеколико сличи крављим роговима, али поприма и облик лунарне једрењаче, која плови ноћним небом, „лађа светлине на мору тмине“²³. Поред тога симбол је промене и неке врсте повратног облика, што се у античком свету доводило у везу са чедношћу и рођењем²⁴. Пошто је полумесец близак звезди, у неким муслиманским земљама и традицији, постаје симбол *раја и ускрснућа*²⁵. Код старих Персијанаца сматран је оличењем свеколике моћи, а заједно са звездом, присутан је на богумилским стећцима²⁶.

²⁰ Ц. К. Купер, Исто, стр. 23-24.

²¹ Ж. Шевалије - А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 808-809.

²² *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, Народно дело, Београд, 1994, стр. 542.

²³ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 106.

²⁴ Ж. Шевалије - А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 523.

²⁵ *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Т. Гаврић, стр. 384.

²⁶ *Енциклопедија Лексикографског Завода*, 6, Загреб, МСМЛХИИ, стр. 137.

Полумесец допадљиво обикољује седам звезда и то готово симетрично, по две са бочне стране и три у горњем делу, изнад натписа ТРИО, што је ковничарев надимак. Звезде су, према словенској митологији, небеска тела што су нераскидиво везана за људске судбине и утичу на „земаљске“ догађаје²⁷. У случају овог денара симболизују, заједно са сунцем, владарску надмоћ, наду и гласнике неба. Оне су истовремено и небески стражари, које овде окружују полумесец и са њим чувају божанске тајне²⁸. А оне су и вазда отворене небеске очи, што са више кракова, (често осмокраке), што бдију над овоземаљским светом и управљају њиме²⁹, са великом моћи, скоро једнакој сили самога бога.

Слика 2.

На слици 2. (бр. 55, стр.103) је тетрахалкон, тесалског града Хомилиона, сачињен од бронзе. Аутори су забележили да је кован око 350. пре н. е. На аверсу је мајсторски, са пуно пластике и прецизних детаља, уобличена глава

О вишезначној симболици полумесеца писали смо у студији: *Космичко поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 2009, стр. 484-487. Публикација Астр. Друш. „Руђер Бошковић“. бр. 8.

²⁷ *Словенска митологија – енциклопедијски речник*. ZEPTEK BOOK WORLD, Београд, 2001, стр. 191-192.

²⁸ Колен Де Планси, *Речник пакла*, Службени гласник, 2009, стр. 437.

²⁹ Патрик Боман пише да бројна метеоролошка предвиђања настају на основу звезданих виђења и аспеката. „Блде звезде са ореолом и велике, бледуњаве, трепераве звезде најављују скорију кишу“.-П. Боман, *Речник кише*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 296.

мужевног Филоктета, чувеног јунака Тројанског рата, који је убио Париса³⁰. Према неколико речника симбола, брада означава зрелу мушкост, храброст, снагу, сувереност и мудрост³¹. Брада и достојанство мушкараца често су поистовећивани; то донекле казује и изрека „тако ми, браде“, што значи тако ми части. На поменутом тетрахалкону види се негована длакава брада делимично на образима, а нарочито на доњем делу лица³², са лепо извијеним брковима. Филоктетова глава са брадом окренута је десно, а на глави има капу у облику купе – пилоса. Купасте капе су у то доба означавале племство, социјални статус и слободу, пошто су робови ишли гологлави.

На реверсу је спирално савијена, смотана, уплетена змија, која је иначе веома сложен, поливалентан симбол³³, поготову када има браду и кресту, као што је овде случај. Мужевна брада, са крестом на врху змијине главе, изражава извесну надмоћ и особеност, заједно са Филоктетовим ликом. Истовремено исказује и тежњу за уздизањем, ка врхунцу. У традиционалној симболици змија и змај се могу узајамно замењивати. У народној зоологији, сродни су им називи, а уврежена веровања обједињују змију са змајем³⁴. Спирално савијена змија са необичном брадом и још чуднијом крестом, у Аратово доба замишљена је као змај, указују аутори књиге, што је у сагласју са народном традицијом³⁵. Нагласимо овде да се спирално савијена змија изједначава са циклусима манифестација, а испољава и латентну моћ, динамику, потенцијалност³⁶, што је све у складу са Филоктетовим ликом на аверсу.

Иза уздигнуте главе змије, назире се гранчица винове лозе, са гроздом, што визуелно допуњава ову помало лирску представу. Гранчица лозе са гроздом означава родност; живот, корисна човекова добра; страст. Поред тога, лоза са гроздом се сматра „космичким дрветом, будући да она обвија небеса и да су зрна грозђа звезде“³⁷.

³⁰ Према пророчанству Еноне, при крају Тројанског рата, Филоктет је отровном стрелом ранио Париса. Пошто рана није могла да се залечи, „Парис се на самрти сетио Енониног обећања и затражио је да га однесу на Иду или да му доведу Енону“. Она је похитала са лековима ка рањеном Парису, али је стигла прекасно. - Драгослав Срејовић и Александра Цермановић Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1992, стр. 108, 137. (четврто издање).

³¹ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 60.

Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 19.

Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Београд, 2004, стр. 43.

³² Код Његоша, у *Огледалу српском* присутни су стихови: „Од великог јада и чемера / за браду се руком ухватио.“

³³ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 194.

³⁴ *Словенска митологија – енциклопедијски речник*, стр. 211-212.

³⁵ Напоменимо да се на Далеком истоку, између змије и змаја, „не прави никаква разлика“.- Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 193-194.

³⁶ Исто, стр. 194.

³⁷ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 360.

Слика 3.

Поводом гранчице и грозда асоцијативно се намеће поетско-иконографска представа на динару краља Милутина (владар у седећем положају), са колмованом косом и рачвастом круном (сл. 3). Одевен је у ратничко одело са огртачем. Око струка носи дворедни појас сачињен од металних делова. У десној руци краљ држи кратки мач, а у левој заставу са три пруге. Странице престола су и одоздо и одозго украшене „гранама винове лозе које се завршавају листовима“³⁸. И ту, на аверсу динара краља Стефана Уроша II Милутина (1282-1321), и бронзаног тетрахалкона (слика бр. 55) постоји асоцијативна подударност, са реверсом, на коме је иза главе змије мала *гранчица са гроздом*. Наведена лозова гранчица, у оба случаја, означава *почаст*, славу, признање и поштовање; а у неким тумачењима она има и магична својства³⁹.

Но, још су уметничко-поетски сликовитије лозове гранчице на аверсу новца краља Милутина, где је дочарана краљица са велом и круном како седи на престолу. Са обе престоне стране, од самог тла, узрастају „сферичне гране које се при врху савијају и завршавају листовима винове лозе, на којима стоје птице“⁴⁰, што према речима С. Димитријевића, певају са подигнутом и забаченом главом.

³⁸ С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, САНУ и Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, стр. 34.

Све ово, са доста литерарних детаља, описивао је С. Димитријевић, тада младим песницима Драгану Здравковићу, Драгану Радовићу и аутору овог прилога, који је то обрадио у одељку *Уметничко-поетске представе на српском средњовековном новцу*, у књизи *Живети пуним животом - Животопис Сергија Димитријевића*, Лесковац, 1996, стр. 101-112.

Прештампано и у књизи С. Димитријевића, *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006, стр. 532-540.

³⁹ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 176.

⁴⁰ С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, стр. 34.

Слика 4.

Вешто одабрана слика 4 (бр. 56, стр. 105) приказује попатиналу бронзу ковану на Кипру, у доба Октавијана Августа, Цезаровог наследника, унука његове сестре Октавије. Познат је по успешном и срећном војевању, али и по томе што је значајно украсио Рим бројним грађевинама и споменицима, унапређујући при том науку и уметност, па и новчарство.

На аверсу ове бронзе је јарац, који симболизује снагу мужевности, изобилну животност, творну енергију и пожуду⁴¹. Интересантно је да је јарац повезиван са зачецима трагедије. Био је посвећен Дионису, па је његове светковине пратило жртвовање јарца, те га неки сматрају и трагичном животињом, пуном животног заноса⁴². На кованој патинастој бронзи јарац је окренут на десно, а изнад њега је упечатљива шестокрака звезда. Она, према неким указивањима, приказује стварање света; састављена је од два преклопљена, односно обрнута троугла, хексаграма и важи за магични печат Соломона⁴³, који обједињује у себи свеукупност елемената Универзума, као и Давидов штит (Scutum Davidis).

На реверсу је шкорпија, из породице зглавкара, са осам упадљивих ногу⁴⁴ и подужим мало извијеним репом. Веома је опасна због отровне жаоке, па је убитачна и смртоносна претња, али истовремено има и значење истинољубља⁴⁵. Шкорпија, са астралним значењем, окренута је на горе, а са десне стране јој је шестокрака звезда, која, поред тога што је Соломонов печат, комбинација је мушког и женског троугла, као и ватре и воде и других својстава материје, па се указује и као синтеза супротности и израз космичког јединства. Шестокрака звезда, поред шкорпије, може да

⁴¹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 55.

⁴² Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 217-219.

⁴³ Ханс Бидерман, *Речник симбола*, стр. 459-460.

⁴⁴ Због осам ногу шкорпија је заштитница близанаца, „јер оба заједно имају осам удова: нико их неће дотакнути, а да се не изложи убоду“. - Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 681.

⁴⁵ Х. Бидерман, *Речник симбола*, стр. 389.

симболизује обухватност духа и материје, „активног и пасивног принципа, ритам њихове динамике, те закон еволуције и инволуције“⁴⁶.

Према Бидерману, у грчкој астрономији се казује како је красна богиња лова Артемида усмерила шкорпију да убије чувеног и прелепог ловца Ориона, после чега су заједно премештени на звездано небо. „Увек када се на истоку покаже Шкорпион, иначе неуништив, Орион бежи испод хоризонта на западу“⁴⁷.

Преводиоци и приређивачи књиге Арат из Сола *Појаве (Феномени)* А. Бајић и М. Димитријевић, испод анализираних слика бр. 56. дословце пишу: „Присуство звезде како на аверсу тако и на реверсу указују да то није ознака радионице, или емисије, него можда даје на знање да се ради о симболичким представама истоимених сазвежђа“.

Скренимо овде пажњу да су космичко-поетски мотиви и симболичко-иконичке визије врло присутне и разнолике у српској средњовековној нумизматици. Доста често се у иконографији појављују звезде, Сунце, полумесец и др., са разнородним пратећим космичким елементима. М. С. Димитријевић је међу првима указао на то⁴⁸, систематизовао и организовао врло обимну грађу и материјал и назначио одговарајући методолошки приступ. У драгоценом прилогу, са овом тематиком, успешно је дочарао иконографске представе о астрономским и космичко-симболичким преплитањима са српском средњовековном нумизматиком. Основа и полазиште за тај интердисциплинарни приступ био је монументалан *Каталог збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*⁴⁹, нашег заједничког великог Учитеља.

Миланова зналачка и продубљена истраживања у области српског средњовековног новчарства (уобличио је неколико изузетно значајних томова изабраних нумизматичких дела Сергија Димитријевића), усмерила су нас да напишемо два прилога о васионско-поетској симболици и иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића.

⁴⁶ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 813.

⁴⁷ Х. Бидерман, *Речник симбола*, стр. 389.

У грчкој и римској митологији постоји неколико верзија ове приче. Према једној од њих, Орион је покушао да силује Артемиду, па је она расцепила брежуљке на острву Хиосу, када је из земље измилио шкорпион и усмртио напасника. Захвална Артемида је узнела шкорпиона на небо, а у његову близину поставила је и Ориона. „Од тада шкорпион стално прогања циновог ловца по небеском своду: чим се Шкорпион појави, Орион се склања иза хоризонта“. - Д. Срејовић – А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, стр. 308-309.

⁴⁸ М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 2007, стр. 464-476. Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 7.

⁴⁹ Завод за уџбенике и наставна средства, САНУ, 2001.

У тим текстовима захватили смо, поред осталог, симболику неба и небеских тела, потом ликовно-иконографске представе полумесеца, те сликовно-поетску симболику облака и облачића у српском средњовековном новчарству⁵⁰. У другом космо-поетском прилогу о астралном у српском средњовековном новчарству, поред општије уводне напомене о звездама, обраћамо већу пажњу на мотив вишекраке звезде, од оне петокраке, која је нешто чешћа, до осموкраке, као и истовременој појави звезде и Сунца, са другим мотивима, уз опаску да је поприлично тешко разлучити вишекраке звезде од Сунца⁵¹. У поменутом *Каталогу збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*, Милан је пронашао пет примерака на којима се појављује петокрака звезда заједно са шестокраком. Док на кованој бронзи са Кипра (слика бр. 56), сама шестокрака звезда доминантно зрачи на аверсу, изнад Јарца у покрету, као и са десне стране Шкорпије, на реверсу.

На неколико примерака у српском средњовековном новчарству налазе се шестокраке и петокраке звезде. То се догађа са динаром краља Драгутина и Милутина, са новцем краља Душана, деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. Ти уметничко-иконографски комади, према подробнијем истраживању М. С. Димитријевића, налазе се у највећој приватној збирци средњовековног новца Сергија Димитријевића, и сведоче својом нумизматичком лепотом и вредношћу⁵².

Захваљујући вредним студијским посленицима, Александри Бајић и М. С. Димитријевићу, врлим преводиоцима, приређивачима, мајсторима да одаберу нумизматичке и друге сличне ликовно-обликовне прилоге, звездичаста библиотека *Влашићи*, полако нараста, употпуњује се и богати нашу археоастрономију, лепу литературу и астронауку кроз одговарајуће коментаре. После српског превода Овидијевих *Фаста*, ево, сада нам *Појаве (Феномени)* Арата из Сола, пружају читалачко, сазнајно, перцептивно и естетско задовољство, додајући нови полет археоастрономији, преводилаштву и песништву, уз употпуњавање грчко-римских митолошких представа и знања.

Књига је красно и ефикасно припремана, у временском размаку између IX и јубиларне X конференције „Развој астрономије код Срба“, да обогати и

⁵⁰ Н. Цветковић, *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (фрагмент)*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 2009, стр. 481-488.

И у књизи Н. Цветковића *Записи о Сергију Димитријевићу II*, Алма, Београд, 2016, стр. 163-174.

⁵¹ Н. Цветковић, *Космичко-поетске симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића II*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Београд, 2011, стр. 707-718, публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 10.

И у књизи Н. Цветковића, *Записи о Сергију Димитријевићу II*, стр. 175-191.

⁵² Исто, стр. 711.

И у књизи *Записи о С.Д. II*, стр. 180.

освечани овај астрални научни тренутак. У Аратовој дидактичкој песми *Појаве (Феномени)*, присутна је слојевита и вишезначна симболика, са којом се лепо прожимају велемајсторски одабране сликовно-визуелне појединости, чија смо ликовно-иконографска значења истраживали културно-историјском и аналитичко-дескриптивном методом, указујући на знаковне, аксиолошке и уметничке вредности.

PICTORIAL-VISUAL SIMBOLICS IN SELECTED ILLUSTRATIVE CONTRIBUTIONS IN PHENOMENA OF ARATUS

After pointing to a short two-part introduction, the didactic of the poems is determined, and then, by titles, it points to the parts of the book. At the center of our attention is the aesthetically appealing visual symbolism in several selected illustrative contributions of the Aratus *Phenomena*, with the consideration of masterly conjured up cosmic entities: sun rays, crescents, multi-pointed stars, and some constellations, as well as spirally twisted snakes, vine's branches with grapes, with comparison with similar symbolic-visual phenomena in Serbian medieval coins (dinar of King Milutin, from the collection of Sergije Dimitrijević). In addition, attention is drawn to Greek-Roman heroes, mythological characters and phenomenas in numismatics.

Key words: Astronomy in culture, Aratus of Soli, visual symbolism, multi-ponted stars, numismatics, Serbian medieval numismatics